

Sponsored by friends of David Wachs ז"ל in his memory
לעי"נ דוד בן מרדכי שמואל ז"ל

רש"י

(א) ויקח את בת לוי - פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה (וחזר ולקחה. וזהו וילך, שהלך בעצת בתו שאמרה לו גזרתך קשה משל פרעה, אם פרעה גזר על הזכרים, ואתה גייכ על הנקבות). והחזירה ועשה בה לקוחין שניים. ואף היא נהפכה להיות נערה. ובת מאה שלושים שנה היתה שנולדה בבואה למצרים בין החומות, ומאתים ועשר שנה נשתהו שם, וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה. אם כן כשנתעברה ממנו היתה בת מאה שלושים וקורא אותה בת לוי: (ב) כי טוב הוא - כשנולד נתמלא הבית כולו אורה: (ג) ולא יכלה עוד הצפינו - שמנו לה המצריים מיום שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים ויום אחד, שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין, והם בדקו אחריה לסוף תשעה: גמא - גמי בלשון משנה ובלעז יונייק [גומא]. ודבר רך הוא, ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת - זפת מבחוץ וטיט מבפנים, כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת: ותשם בסוף - הוא לשון אגם רושי"ל בלעז [סוף], ודומה לו (ישעיה יט ו) קנה וסוף קמלו:

רש"י

(כ) ותקח מרים הנביאה - היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן, קודם שנולד משה, אמרה עתידה אמר שתלד בן וכו', כדאיתא בסוטה (דף יג א). דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה, נקראת על שמו: את התף - כלי של מיני זמר: מבתים ובמחלת - מובטחות היו צדקניות שבדור שהקדוש ברוך הוא עושה להם נסים והוציאו תופים ממצרים: (כא) ותען להם מרים - משה אמר שירה לאנשים, הוא אומר והם עונגין אחריו, ומרים אמרה שירה לנשים:

רש"י

(א) ותדבר - אין דבור בכל מקום אלא לשון קשה, וכן הוא אומר (בראשית מב, ל) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות, ואין אמירה בכל מקום אלא לשון תחנונים, וכן הוא אומר (בראשית יט, ז) ויאמר אל נא אחי תרעו, (במדבר יב, ו) ויאמר שמעו נא דברי, כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן - היא פתחה בדבור תחילה, לפיכך הקדימה הכתוב תחלה, ומנין היתה יודעת מרים שפרש משה מן האשה, רבי נתן אומר, מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, כיון ששמעה צפורה, אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפרש בעלי ממני, ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו, כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חבריו: האשה הכשית - מגיד שהכל מודים ביפיה, כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי: כושית - בגימטריא יפת מראה: על אדות האשה - על אודות גירושיה: כי אשה כשית לקח - מה תלמוד לומר, אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה, במעשיה ולא ביפיה, אבל זאת נאה בכל: האשה הכשית - על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כשית לקח - ועתה גרשה: (ב) הרק אך - עמו לבדו דבר ה': הלא גם בנו דבר - ולא פרשנו מדרך ארץ: (ג) ענו - שפל וסבלן: (ד) פתאום - נגלה עליהם פתאום, והם טמאים בדרך ארץ, והיו צועקים מים מים, להודיעם שיפה עשה משה שפרש מן האשה, מאחר שנגלית עליו שכניה תדיר ואין עת קבועה לדבור: צאו שלשתכם - מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד, מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע: (ה) בעמוד ענן - יצא יחידי, שלא כמדת בשר ודם. מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין, וכשיוצא לשלום יוצא במועטים, ומדת הקדוש ברוך הוא יוצא למלחמה יחידי, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, ויוצא לשלום באוכלוסין, שנאמר (תהלים סח, יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים - שיהיו

שמות פרק ב

(א) וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי: (ב) ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלשה ירחים: (ג) ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו תבת גמא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את היילד ותשם בסוף על שפת היאר: (ד) ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו:

שמות פרק טו

(כ) ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת: (כא) ותען להם מרים שירו ליקנך כי נאה גאה סוס ורכבו רמה בים:

במדבר פרק יב

(א) ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח: (ב) ויאמרו הרק אך במשה דבר יקנך הלא גם בנו דבר וישמע יקנך: (ג) והאיש משה ענו עניו מאד מפל האדם אשר על פני האדמה: ס (ד) ויאמר יקנך פתאום אל משה ואל אהרן ואל מרים צאו שלשתכם אל אהל מועד ויצאו שלשתם: (ה) ויגד יקנך בעמוד ענן ויעמוד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם: (ו) ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם יקנך במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו: (ז) לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא: (ח) פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יקנך גיבט ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה: (ט) ויחר אף יקנך גם וילך: (י) והענו סר מעל האהל והנה מרים מצרעת כשילך ויפן אהרן אל מרים והנה מצרעת: (יא) ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ונאשר חטאנו: (יב) אל נא תהי פמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: (יג) ויצעק משה אל יקנך לאמר אל נא רפא נא לה:

הכשית - על שם נויה נקראת כושית כאדם הקורא את בנו נאה כושי, כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כשית לקח - ועתה גרשה: (ב) הרק אך - עמו לבדו דבר ה': הלא גם בנו דבר - ולא פרשנו מדרך ארץ: (ג) ענו - שפל וסבלן: (ד) פתאום - נגלה עליהם פתאום, והם טמאים בדרך ארץ, והיו צועקים מים מים, להודיעם שיפה עשה משה שפרש מן האשה, מאחר שנגלית עליו שכניה תדיר ואין עת קבועה לדבור: צאו שלשתכם - מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד, מה שאי אפשר לפה לומר ולאזן לשמוע: (ה) בעמוד ענן - יצא יחידי, שלא כמדת בשר ודם. מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין, וכשיוצא לשלום יוצא במועטים, ומדת הקדוש ברוך הוא יוצא למלחמה יחידי, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה, ויוצא לשלום באוכלוסין, שנאמר (תהלים סח, יח) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים - שיהיו

רש"י לבמדבר יב [המשך]

נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: **ויצאו שניהם** - ומפני מה משכן והפרידן ממשה, לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו, וכן מצינו בנת, שלא בפניו נאמר (בראשית ו, ט) איש צדיק תמים, ובפניו נאמר (בראשית ז, א) כי אותך ראיתי צדיק לפני. דבר אחר שלא ישמע בניזיפתו של אהרן: (ו) **שמעו נא דברי** - אין נא אלא לשון בקשה: **אם יהיה נביאכם** - אם יהיו לכם נביאים: **ה' במראה אלו אתודע** - שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) **פה אל פה** - אמרתי לו לפרוש מן האשה. והיכן אמרתי לו, בסיני (דברים ה, כז) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי: **ומראה ולא בחידות** - מראה זה מראה דבור, שאני מפרש לו דבורי במראת פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות, כענין שנאמר ליחזקאל (יחזקאל יז, ב) חוד חידה וגוי, יכול מראה שכינה, תלמוד לומר (שמות לג, כ) לא תוכל לראות את פני: **ותמנת ה' יביט** - זה מראה אחורים, כענין שנאמר (שמות לג, כג) וראית את אחורי: **בעבדי במשה** - אינו אומר בעבדי משה, אלא בעבדי אף על פי שאינו משה, במשה אפילו אינו עבדי, כדאי הייתם לירא מפניו, וכל שכן שהוא עבדי ועבד מלך מלך, היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם. ואם תאמרו איני מכיר במעשיו, זו קשה מן הראשונה: (ט) **ויחר אף ה' בס וילך** - מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי, קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חברו עד שיודיענו סרחונו: (י) **והענן סר** - ואחר כך והנה מרים מצורעת כשלג, משל למלך שאמר לפדגוג, רדה את בני, אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך, שרחמי עליו: (יא) **נואלנו** - כתרגומו לשון אויל: (יב) **אל נא תהי** - אחותנו זו: **כמת** - שהמצורע חשוב כמת, מה מת מטמא בביאה, אף מצורע מטמא בביאה: **אשר בצאתו מרחם אמו** - אמנו היה לו לומר, אלא שכינה הכתוב. וכן חצי בשרו, חצי בשרנו היה לו לומר, אלא שכינה הכתוב. מאחר שיצאה מרחם אמנו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו, כענין שנאמר (בראשית לז, כז) כי אחינו בשרנו הוא. ולפי שמעו אף הוא נראה כן, אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: **אשר בצאתו** - מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה שיש כח בידו לעזור ואינו עוזרו, הרי נאכל חצי בשרו, שאחיו בשרו הוא. דבר אחר אל נא תהי כמת, אם אינך רופאה בתפלה, מי מסגירה ומי מטהרה, אני אי אפשר לראותה, שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים, וכחן אחר אין בעולם, וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: (יג) **אל נא רפא נא לה** - בא הכתוב ללמדך דרך ארץ, שהשואל דבר מחבירו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: **לאמר** - מה תלמוד לומר, אמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו, עד שהשיבו ואביה ירק וירק וגוי. רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו, כיוצא בו (שמות ו, יב) וידבר משה לפני ה' לאמר וגוי, מה תלמוד לומר לאמר, השיבני אם גואלם אתה אם לאו, עד שהשיבו עתה תראה וגוי. כיוצא בו (במדבר כז טו - טז) וידבר משה אל ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר, השיבו קח לך (במד' כז יח). כיוצא בו (דברים ג, כג) ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, השיבו רב לך: **רפא נא לה** - מפני מה לא האריך משה בתפלה, שלא יהיו ישראל אומרים אחותו נתונה בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה [דבר אחר שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה, אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה]:

מיכה פרק י 109 א

שָׁמְעוּ נָא אֶת אֲשֶׁר יִקְוֶה אִמְרֵי קוֹם רִיב אֶת הַהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבְעוֹת קוֹלָךְ:

דברים פרק כ 109 א

כִּי תֵצֵא לַמְלַחְמָה עַל אִיבֶךָ וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֶכֶב עִם רֵב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶךְ מֵאֲרָץ מִצְרָיִם:

דברי הימים א פרק ב 109 ט

וְתָמַת עֲזוּבָה וַיִּסַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרַת וַתִּלְדַּד לוֹ אֶת חוּר:

דברים פרק כד 109 ט

זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה יְקֹוֹק אֱלֹהֶיךָ לְמִרְיָם בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם:

בראשית פרק כט

(א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיִּלְךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם: (ב) וַיִּרְא וְהִנֵּה בָּאָר בְּשָׂדֵה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֹדְרֵי צֹאן רֹבְצִים עָלֶיהָ כִּי מִן הַבָּאָר הָיָה יֹשְׁקוּ הָעֹדְרִים וְהָאֲבָן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבָּאָר: (ג) וַיִּנְאַסְפוּ שָׁמָּה כָּל הָעֹדְרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֲבָן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקוּ אֶת הַצֹּאן וְהִשְׁיבוּ אֶת הָאֲבָן עַל פִּי הַבָּאָר לְמִקְוָה: (ד) וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחֵי מֵאִין אַתֶּם וַיֹּאמְרוּ מִחָרָן אֲנַחְנוּ: (ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם הִיִּדְעֶתֶם אֶת לָבָן בֶּן נָחוֹר וַיֹּאמְרוּ יָדְעֵנוּ: (ו) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַשְּׁלוֹם לוֹ וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם וְהִנֵּה רָחֵל בְּתוֹ בָּאָה עִם הַצֹּאן: (ז) וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמִּקְוָה הִשְׁקוּ הַצֹּאן וּלְכוּ רְעוּ: (ח) וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל עַד אֲשֶׁר יִנְאַסְפוּ כָּל הָעֹדְרִים וַיִּגְלְלוּ אֶת הָאֲבָן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וְהִשְׁקִינוּ הַצֹּאן: (ט) עוֹדְנוּ מְדַבְּרֵי עִמָּם וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן אֲשֶׁר לְאֵבֶיהָ כִּי רָעָה הוּא: (י) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רָחֵל בֵּת לָבָן אַחֵי אִמּוֹ וְאֶת צֹאן לָבָן אַחֵי אִמּוֹ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגְלַל אֶת הָאֲבָן מֵעַל פִּי הַבָּאָר וַיִּשְׁקוּ אֶת צֹאן לָבָן אַחֵי אִמּוֹ: (יא) וַיִּשַׁק יַעֲקֹב לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת קְלוֹ וַיִּבְדֵּךְ:

רש"י

(א) וישא יעקב רגליו - משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בבראשית רבה (ע ח): (ב) ישקו העדרים - משקים הרועים את העדרים, והמקרא דבר בלשון קצרה: (ג) ונאספו - רגילים היו להאסף לפי שהיתה האבן גדולה: **וגללו** - וגוללין ותרגומו ומגנדרין, כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובלשון עבר לפי שכל דבר ההוה תמיד כבר היה ועתיד להיות: **והשיבו** - תרגומו ומתיבין: (ו) **באה עם הצאן** - הטעם באל"ף, ותרגומו אתיא. (פסוק ט) ורחל באה, הטעם <<<

רש"י לבראשית כט [המשך]

למעלה בבי"ת ותרגומו אתה. הראשון לשון עושה, והשני לשון עשתה: (ז) **הן עוד היום גדול** - לפי שראה אותם רובצים, כסבור שרובצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד, אמר להם הן עוד היום גדול, כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום, ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו': (ח) **לא נוכל** - להשקות, לפי שהאבן גדולה: **וגללו** - זה מתורגם ויגנדרון, לפי שהוא לשון עתיד: (י) **ויגש יעקב ויגל** - כזה שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית, להודיעך שכחו גדול: (יא) **ויבך** - לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. דבר אחר לפי שבא בידים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפו בן עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק משך ידו. אמר לו מה אעשה לציווי של אבא, אמר לו יעקב טול מה שבידי, והעני חשוב כמת:

רמב"ן לבראשית כט

(ב) **וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה עדרי צאן רובצים עליה** - יאריך הכתוב בספור הזה להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח, ויראתו תתן עוז, כי הנה יעקב אבינו בא מן הדרך והוא עיף, ויגל לבדו האבן אשר היו צריכים אליה כל הרועים, ושלשה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים כלם רובצים עליה אינם יכולים להניעה כלל: ולרבותינו בבראשית רבה (ע ח) גם בזה להם סוד רמז לעתיד, כי נזדמן לו ככה שנכנס בדרך הבאר, ולא נאספו כל העדרים רק שלשה מהם, ובא בזמן שהאבן על פי הבאר והעדרים שומרים לה, וכל הענין המסופר כאן, להודיעו שיצליח בדרך הזה ויצא ממנו זרע זוכה לרמז הזה, כי הבאר ירמוז לבית המקדש, וגי' עדרי צאן עולי שלשה רגלים, כי מן הבאר ההוא ישקו העדרים, שמשם היו שואבין רוח הקדש, או שירמוזו כי מציון תצא תורה (ישעיה ב ג) שנמשלה למים (ב"ק יז א), ודבר ה' מירושלם. ונאספו שמה כל העדרים, באים מלבא חמת עד נחל מצרים (מ"א ח סה). וגללו את האבן והשקו, שמשם היו שואבין רוח הקודש. והשיבו את האבן, מונח לרגל הבא: (ה) **הידעתם את לבן בן נחור** - היה ניכר וידוע בשם אבי אביו, כי הוא נכבד מאביו וראש בית אבותם, כדכתיב (להלן לא נג) אלהי אברהם ואלהי נחור. ויתכן שהיה בתואל אדם פחות מעלה, ולא ירצה לבן שייחסו אותו האנשים רק לאבי אביו, כי כן מצאנו (לעיל כד נ) ויען לבן ובתואל. אולי היה כל זה למעלת אברהם, כי היו כל המשפחה מתייחסים לנחור אחי אברהם: (ט) וטעם **כי רועה היא** - להגיד כי אין לצאן לבן רועה אחר זולתה, כי לה לבדה מסר אביה העדר והיא לבדה רועה אותם כל הימים, לא תלך בהם לאה אחותה כלל, ולא היה ענינה כבנות יתרו שהיו שבע בנותיו כולן רועות כאחת, כמו שאמר ותבאנה ותדלנה (שמות ב טז). ואולי בעבור כי עיני לאה רכות היה השמש מזיק לה, או בעבור שהיתה לאה גדולה ראויה לאיש וחשש לה אביה, אבל יתרו נכבד במקומו וכהן הארץ ויראו מגשת אל בנותיו, או שהיה לבן צנוע ממנו כי משפחת אברהם כשרה וצנועה, ורחל היתה קטנה ואין לחוש לה. וזה ענין וישק יעקב לרחל. או הוא כדברי רבי אברהם (לעיל כז כז), כי נשיקה בלמ"ד איננה בפה, רק נשק אותה על ראשה או על כתיפה:

דברים פרק כג פסוק כד

מוצא שפתיך תשמר ועשית כְּאִשֶּׁר נְדַרְתָּ לִיקְוֹק אֶלְהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ:

שפת אמת לפרשת כי תצא [שנה תרמ"ה]

בפסוק זכור את אי"ע למרים כו' דרשו חז"ל שהוא אזהרה ללשון הרע. והענין הוא כי מאחר שחן של בני"י בפה והוא בחי' תורה שבע"פ והוא הבאר שניתנה בזכות מרים. וכי והאבן גדולה ע"פ הבאר. יתכן לרמוז על חטא לה"ר שדרשו חז"ל שנק' גדולה כמ"ש לשון מדברת גדולות. ולכן ע"י שמירת הפה יכולין לבא לבחי' הבאר וע"י שמרים הי' בחי' הנ"ל הצריכה שמירה ביותר וכי מוצא שפתיך תשמור שכפי רוב קדושת האבר והמקום כן צריך שמירה ביותר. וע"י התחברות בני"י שהיא היפך לה"ר ושנאת חנם זוכין להתגלות תורה שבע"פ כמ"ש ונאספו שמה כו' וגללו את האבן. [אבנים הם אותיות וכמו שיש בקדושה כן יש זה לעומת זה דברי הבל ובנינין דשקר]: